

СТРУКТУРА ПРОЦЕСУ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ

У статті розглянуто процес вивчення гуманітарних дисциплін у технічному ВНЗ. Проаналізовано структуру гуманітарних дисциплін "Філософія" та "Іноземна мова за професійним спрямуванням".

Цілісна особистість фахівця може бути сформована лише в цілісному педагогічному процесі, для якого характерна внутрішня цілісність його компонентів та їх взаємодія. У свою чергу цілісність процесу гуманітарної підготовки характеризують єдність викладання та навчання, а також єдність змістової та процесуальної сторін цього процесу. А цілісність процесу гуманітарної підготовки як комплексності його задач та засобів їх реалізації знаходить вираження у визначенні правильного співвідношення знань, вмінь та навичок, узгодженість процесу навчання та розвитку, в об'єднанні знань, умінь та навичок в єдину систему уявлень про світ та способи його змін. Проблема забезпечення змістової цілісності гуманітарної підготовки є ключовою у вирішенні задачі безперервної технічної освіти.

Цілісність процесу вивчення гуманітарних дисциплін у ВНЗ полягає в єдності цілей навчання, які втілюються в змісті гуманітарної підготовки, засобах та методах навчання. Саме як свідому діяльність, пов'язану з метою та задачами розглядають процес навчання О. М. Леонтьєв [1] та Н. Ф. Талізін [2]. Як процес і одночасно елемент більш довготривалого процесу навчання розглядає акт навчання І. Я. Лернер [3]. При цьому процес навчання він визначає як зміну актів навчання, що відбуваються за об'єктивними законами й під час якої змінюються діяльність учителя та учнів та якості учнів у результаті їхньої діяльності. З точки зору психології розглядає навчання Б. Г. Ананьєв, вважаючи навчання основною формою керування психічним розвитком, який не обмежується лише впливом через предмет навчання, а відбувається завдяки всій системі відносин [4].

Ми згодні з А. В. Глузманом, який стверджує, що "якість підготовки спеціаліста, рівень сформованості його професійних якостей, знань, умінь, засобів діяльності, мотивів, інтересів, потреб і можливостей залежать від науково обгрунтованої побудови педагогічного процесу в університеті" [5: 211]. Тож ми розглядаємо процес вивчення гуманітарних дисциплін як систему з двома важливими елементами – викладанням та учінням. Під викладанням ми розуміємо діяльність викладача з організації засвоєння змісту тієї чи іншої гуманітарної дисципліни та керування цим засвоєнням. У свою чергу учіння – це діяльність студента з організації умов, що забезпечують засвоєння ним змісту дисципліни, що вивчається.

Мета даної статті – розглянути процес вивчення гуманітарних дисциплін в технічному вузі, а також структуру гуманітарних дисциплін "Філософія" та "Іноземна мова за професійним спрямуванням" (далі ІМПС), які були обрані нами для проведення експериментального дослідження.

Проблема забезпечення змістової цілісності процесу вивчення гуманітарних дисциплін вирішується завдяки чіткого визначення ролі кожної гуманітарної дисципліни в майбутній професійній діяльності інженера. Однією з властивостей знань є їх структурованість. Саме для навчального матеріалу важливо встановити його структуру.

Розкриття мети навчання тієї чи іншої дисципліни дозволяє дати відповідь на питання, для чого організоване навчання. Мета – це системотворчий компонент, вона виконує мотиваційну, регулюючу, прогностичну та конструктивну функції процесу навчання визначення навчальних задач, що у свою чергу, дозволяє студенту зрозуміти, що він повинен вчити з того, що він ще не знає. У свою чергу, знання змісту дисципліни відповідає на питання, чому необхідно навчати для того, щоб досягти поставленої мети.

Формулювання задач дає можливість визначити організаційні форми, методи та засоби, які необхідні для їх виконання. За формою гуманітарна освіта повинна бути певною мірою ігровою. Саме ігрові методи навчання дозволяють не просто засвоювати інформацію, а й формувати культуру сприйняття нової інформації та ціннісно зрілу особистість. Сучасні тенденції, зорієнтовані на гуманістичні цілі, потребують нових методів та форм, відмінних від методів та форм, традиційних для індустріального суспільства. Переважно традиційні методи навчання, які досі є основними при викладанні дисциплін гуманітарного циклу, формують пасивну аудиторію, для якої чужими є рух учасників навчального процесу назустріч один одному та творчість. Гуманітарна підготовка фахівців повинна бути орієнтованою не стільки на засвоєння великої кількості інформації та методик передавання знань, скільки на здатність викладача та студентів до власної і спільної, партнерської діяльності.

Цілеспрямована організація процесу вивчення гуманітарних дисциплін дозволяє студентам планувати свою діяльність планування передбачає визначення послідовності вивчення дисциплін та виконання студентами навчальної роботи. Таким чином планування виконує координуючу функції. Модульна система організації навчального процесу дозволяє подавати зміст навчання у закінчених самостійних модулях, які одночасно містять і певну інформацію й методичні вказівки щодо її використання.

Ефективне здійснення навчання неможливе без контролю, корегування та оцінювання результатів навчання. Саме контроль виконує функцію зворотного зв'язку. Регулярний контроль процесу навчання в цілому забезпечує рейтингова система оцінювання успішності студентів у кожному модулі. Контроль безпосередньо пов'язаний з корегуванням. Корегування – це реакція студентів на свої власні помилки.

Не меншу роль у навчанні має оцінка. Саме оцінка дозволяє виявити рівень засвоєння студентами певних знань та вмінь, а також дозволяє виявити, чи розв'язана задача, поставлена перед студентами, і чи можна переходити до наступного етапу навчання.

Враховуючи все вищевикладене, ми можемо схематично зобразити структуру процесу вивчення гуманітарних дисциплін в ВТНЗ (Рис. 1):

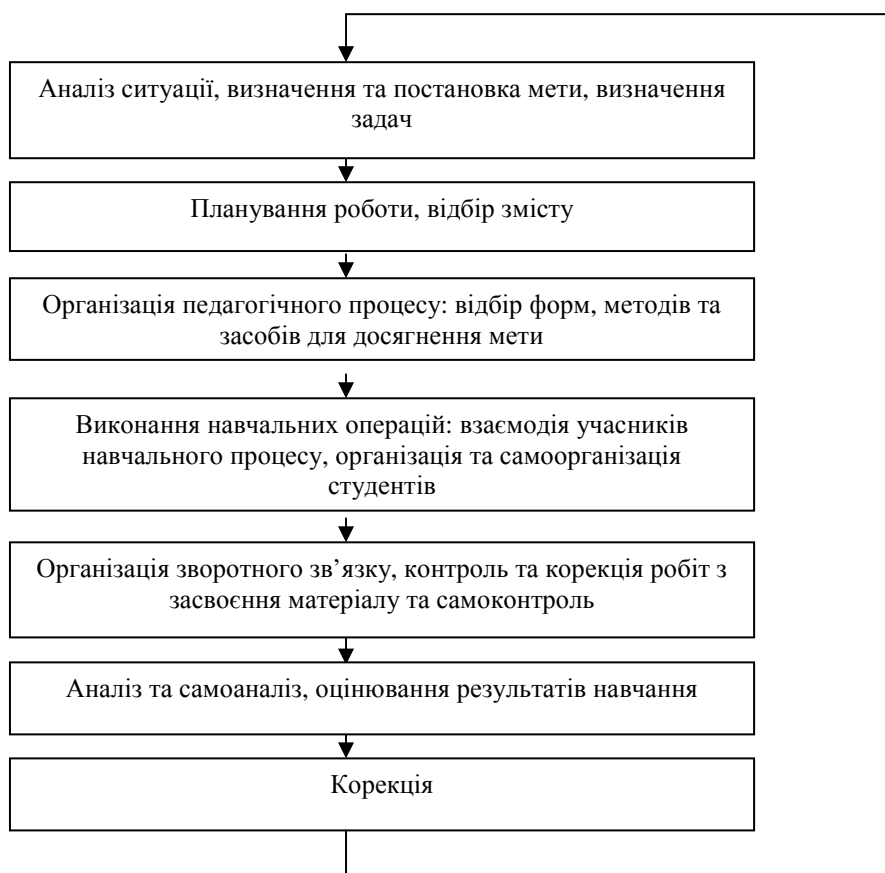

Рис. 1. Структура процесу вивчення гуманітарних дисциплін в ВТНЗ.

Розглянемо детально структуру підготовки студентів ВТНЗ з дисциплін "ІМПС" та "Філософія", які були обрані нами для проведення експерименту.

Спираючись на аналіз змісту навчання студентів технічного вузу і у відповідності до сучасних принципів навчання іноземній мові в технічному вузі ми визначили загальну структуру дисципліни "Іноземна мова за професійним спрямуванням".

Традиційно метою викладання іноземної мови в технічному вузі є досягнення професійного рівня мовних знань, здатності використовувати мову в цільовому спілкуванні. Завдання курсу іноземної мови: оволодіти навичками оглядового, інформативного та поглибленого читання на матеріалах оригінальної науково-технічної літератури за фахом; брати участь у бесідах, у ситуаціях офіційного спілкування на загальні та професійні теми; читати та перекладати зі словником на рідну мову оригінальні науково-популярні тексти, а також тексти за фахом; читати без словника літературу за

фахом з метою пошуку необхідної інформації; вміти анотувати та реферувати рідною мовою іншомовні першоджерела за фахом.

Знання, уміння, навички з іноземної мови згідно з програмою: володіти лекційним мінімумом однієї з іноземних мов (1200-2000 лексичних одиниць), тобто слів і словосполучень, які мають найбільшу уживаність, семантичну цінність, а також граматичним мінімумом, який вмістить граматичні структури, що необхідні для вивчення усних і письмових форм спілкування; уміти вести іноземною мовою бесіду-діалог загального характеру, користуватися правилами мовного етикету, читати літературу зі спеціальності без словника з метою пошуку інформації, перекладати тексти зі словником, складати анотації, реферати й ділові листи іноземною мовою.

Курс ІМПС у технічному вузі розрахований на 1 рік обов'язкового вивчення та 3 роки вивчення за вибором студента. На першому курсі на вивчення дисципліни відводиться 4 години на тиждень, підсумкова форма контролю – залік у першому семестрі та екзамен у другому. На другому та третьому курсах програмою передбачено також по 4 години на тиждень, підсумкова форма контролю – залік. На четвертому курсі на вивчення дисципліни відводиться 3 години на тиждень, підсумкова форма контролю в 7 семестрі – залік, у 8 семестрі – екзамен. Щодо магістерської підготовки, то тут іноземна мова за професійним спрямуванням вивчається протягом другого семестру, а на її вивчення відводиться 2 години на тиждень. Підсумкова форма контролю – залік.

З висновків спеціальних досліджень випливає, що джерелом для накопичення фахового термінологічного словника студентів немовних ВНЗ, а також засобами становлення та розвитку їхньої професійної майстерності виступають тексти за спеціальністю. Тож не можна не погодитися, що "фахові тексти задовольняють інформаційно-пізнавальні потреби студентів, служать опорою для стимулювання навчальної мовленнєвої взаємодії студентів на професійну тематику, доповнюють їхні знання з фаху шляхом відтворення та смислової переробки отриманої інформації, розширюють комунікативну спроможність студентів до реального спілкування" [6: 30]. Пріоритет у даному випадку віддається істинним автентичним текстам.

Розглянувши та проаналізувавши сучасні методи навчання іноземних мов, ми зупинили увагу на тих методах, які найбільше використовуються під час навчання студентів ВНЗ іноземній мові за професійним спрямуванням. Залежно від мети навчання слід обирати й метод, який ми будемо використовувати при навчанні ІМПС. Але перевагу слід віддати використанню прямих та комунікативних методів навчання, бо саме вони сприяють досягненню основної мети навчання – здійсненню професійного спілкування. Використання прямих методів дозволить створити на занятті певну атмосферу, в якій студенти будуть змушені використовувати іноземну мову якомога частіше. Завдяки ж використанню комунікативного методу, буде відбуватися спонтанне спілкування, а також засвоєння іноземної мови у контексті реальної або змодельованої комунікативної активності.

Крім запланованих програмою оцінювання знань під час заліків та іспитів, відбувається оцінювання знань студентів протягом семестрів (поточне оцінювання) та під час модульного контролю в середині кожного семестру (2 тижні). Самоконтроль студентів відбувається під час виступів на наукових студентських конференціях, які проводяться на іноземній мові, а також під час написання статей та тез відповідей до таких конференцій та наукових збірників робіт студентів. Щодо етапу корегування, то виправлення помилок має місце під час спілкування на занятті, виконання лексико-граматичних вправ, читання, аудіювання, обговорення тощо.

Визначимо таким же чином загальну структуру дисципліни "Філософія" для студентів ВНЗ.

Курс філософії має за мету формувати чіткі уявлення про сутнісну ієрархію реальностей, що абсолютизуються різними типами світогляду. Програма курсу філософії розроблена у відповідності з сучасною концепцією освіти студентів вищих технічних навчальних закладів України, яка враховує стандарти й рекомендації щодо забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти [7]. Програма курсу "Філософія" складена з урахуванням специфіки та профілю вузу, а також з посиленням гуманістичної складової професійної підготовки спеціаліста.

Змісту викладання філософії належить центральна роль в процесі формування у майбутнього фахівця цілісного світогляду та відповідальності за свою діяльність [8]. Під час відбору змісту дисципліни "Філософія" необхідно дотримуватися принципу єдності історичного та логічного, як базисного принципу конструювання освітнього простору, а також антропологічного принципу проблематизації матеріалу.

Уявлення про що знання з тієї чи іншої гуманітарної дисципліни нам дає перелік тем, що вивчаються. Стосовно дисципліни "Філософія", то перелік основних тем передбачений освітньо-професійною програмою.

Не можна не визнавати той факт, що найважливішим при викладанні дисципліни є не розкриття теми заняття та вирішення певних завдань, а проблемний виклад матеріалу та самостійний рівень завдань. Тому доцільно використовувати такі завдання, які вимагають самостійного мислення, вміння аналізувати, синтезувати, робити припущення та інше.

При використанні традиційних методів викладання філософії всі поняття курсу вводяться послідовно їхньому вивченню як наукових теоретичних понять [9]. У результаті не розкривається роль філософських ідей у розвитку наукового пізнання, що призводить до того, що студенти не мають уявлення про світоглядний фундамент фахових дисциплін. У свою чергу роз'єднаність фундаментальних понять призводить до фрагментарності образу світу на зниження світоглядної спрямованості навчання.

Пасивне сприйняття лекційного матеріалу призводить у результаті до репродуктивного відтворення матеріалу. Тому доцільно скорегувати співвідношення лекцій, практичних занять та семінарів, а також додати активні методи, що передбачають безпосередню участь студентів у процесі передачі та засвоєння знань.

Семестровий цикл підготовки з філософії містить у собі лекції, практичні заняття (семінари та колоквиуми) та самостійну роботу. Курс філософії у ВТНЗ при підготовці бакалаврів вивчається на другому курсі протягом третього семестру і складає 4 години на тиждень. При цьому 3 години на тиждень складають лекції та 1 годину – семінарські заняття. Підсумкова форма контролю – екзамен наприкінці семестру. У свою чергу в процесі магістерської підготовки курс філософії вивчається також протягом одного семестру (1 курс 2 семестр) і складає 2 години на тиждень лише лекційних занять.

Кількість годин, відведених на самостійну роботу з дисципліни "Філософія", складає 1/3 від всієї кількості годин, відведених на предмет. Форми й методи СРС у навчальних планах та програмах строго не регламентуються. Це дає можливість використовувати години для СРС для організації того чи іншого виду навчальної діяльності. У технічних вузах, де на гуманітарну підготовку відводиться мала кількість годин для практичних занять (9%), ми вважаємо доцільним включити самостійну роботу в систему роботи над кейсами. Кожен студент отримує індивідуальне домашнє завдання, яке складається з певної кількості кейсів. На допомогу студенту пропонуються спеціальні методичні вказівки, в яких представлені теми кейсів, методика роботи над кейсом та приклади роботи з ним. Студент здає викладачу кейс на практичному занятті, беручи участь в обговоренні.

Самоконтроль студентів відбувається під час виступів на семінарських заняттях, а також виступів з доповідями на студентських конференціях. У свою чергу корегування – під час обговорення питань, що виносяться до семінарських занять, перевірки індивідуальних завдань та рефератів, індивідуальних консультацій тощо. Крім екзаменаційного оцінювання у кінці семестру, відбувається оцінювання знань студентів протягом семестру (оцінювання відповідей на семінарських заняттях) та під час модульного контролю в середині семестру.

Таким чином ми бачимо, що оскільки гуманітарна підготовка спрямована на формування гуманітарного та гуманістичного мислення, то провідне місце посідає проблема пошуку та вдосконалення технологій, здатних активізувати пізнавальну діяльність студентів. Використання традиційних методів навчання не дає очікуваних результатів. Значний обсяг матеріалу, його складність та різноманітність, а крім того ще й обмежена кількість годин, не дозволяють розвивати в студентів пам'ять, не сприяють розвитку аналітичного мислення.

Вирішити існуючі проблеми, на нашу думку, здатне органічне поєднання традиційних організаційних форм занять (лекцій, семінарів, практичних занять) з обговоренням кейсів. При цьому кейс, який використовується при вивченні іноземної мови за професійним спрямуванням, виступає цінним джерелом автентичного матеріалу, який стимулює студентів до обговорення проблеми іноземною мовою. У свою чергу, при використанні кейс-методу при вивченні філософії активізується пізнавальна діяльність студентів, що дозволяє їм брати участь у процесі передачі та засвоєнні знань. Саме тому в наших наступних публікаціях ми плануємо розкрити навчальний потенціал кейс-методу при вивченні гуманітарних дисциплін, обраних нами для проведення експериментального дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции. – М., 1971. – 40 с.
2. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология: Уч. пособ для студ. ср. пед. уч. зав. – М.: Изд. центр "Академия", 2006. – 222 с.
3. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности. – М.: Знание, 1980. – 96 с.
4. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. – Л., 1968. – 338 с.
5. Глузман А. В. Университетское педагогическое образование: опыт системного исследования. – К.: Просвіта, 1997. – 312 с.
6. Гринюк Г. А., Семенчик Ю. О. Відбір навчального матеріалу для формування англомовної лексичної компетенції у студентів-економістів // Іноземні мови. – 2007. – № 2. – С. 30-34.
7. Філософія. Навчальна програма нормативної дисципліни для вищих закладів освіти. Проект. – Київ: Видавництво "Генеза", 1997. – 20 с.

8. Коротких В. Преподавание философии как педагогическая проблема // Альма-матер: Вестник высшей школы. – 1999. – № 4. – С. 28-31.
9. Кузнецов В. Ю. Философия преподавания философии // Вестник Московского унив-та. Серия 7. Философия, 2003. – № 5. – С. 73-85.

Матеріал надійшов до редакції 30.03. 2009 р.

Шевченко Е. П. Структура процесса изучения гуманитарных дисциплин в техническом ВУЗе.

В статье рассмотрен процесс изучения гуманитарных дисциплин в техническом ВУЗе. Проанализирована структура гуманитарных дисциплин "Философия" и "Иностранный язык по профессиональной направленности".

Shevchenko O. P. The Structure of the Process of Humanities Learning at the Technical Universities.

The structure of the process of humanities learning at the technical universities is examined in the article. The structure of the disciplines "Philosophy" and "Foreign language for professional purposes" is analyzed.